

ВІДГУК
офіційного опонента
доцента кафедри міжнародної економіки
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
кандидата економічних наук, доцента ЮРЧЕНКА Олександра Анатолійовича
на дисертацію ЦІОМАЛЬЧУКА Олександра Леонідовича
на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій
в аграрному секторі України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження Ціомальчука Олександра Леонідовича є своєчасною та має вагоме теоретичне і практичне значення для розвитку економічної науки й удосконалення державної політики у сфері регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України. Її наукова і практична значущість зумовлена необхідністю модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, розширення можливостей використання сучасних інструментів інвестиційного фінансування та вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових відносин в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення економіки України й поглиблення процесів європейської інтеграції.

На сучасному етапі розвитку аграрний сектор України функціонує в умовах значного фізичного та морального зносу основних засобів, обмеженого доступу суб'єктів господарювання до банківського кредитування, недостатнього розвитку ринку лізингових послуг, а також наявності нормативно-правових, інституційних і фінансово-економічних бар'єрів. За таких умов удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій набуває особливої важливості як дієвий інструмент активізації інвестиційної діяльності, техніко-технологічної модернізації аграрного виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Обґрунтованість вибору теми дисертаційного дослідження підтверджується комплексним характером поставлених завдань, які охоплюють теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку лізингових відносин в аграрному секторі. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз сучасного стану ринку аграрного лізингу, досліджено нормативно-правове та інституційне забезпечення його функціонування, а також обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму державного регулювання лізингових операцій.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природо-

користування України. У межах виконання дисертації автором досліджено роль лізингових механізмів у забезпеченні інвестиційного розвитку аграрних підприємств, здійснено оцінювання чинників, що стримують доступ сільськогосподарських товаровиробників до лізингового фінансування, а також розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Отже, обрана тема дисертаційного дослідження відповідає сучасним викликам розвитку аграрного сектору економіки, пріоритетним напрямам державної економічної політики та тенденціям розвитку економічної науки. Робота безпосередньо пов'язана з виконанням науково-дослідної тематики закладу вищої освіти, що підтверджує її наукову цінність, практичну спрямованість і відповідність сучасним потребам соціально-економічного розвитку України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями Ціомальчука Олександра Леонідовича надає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими, логічно послідовними й достовірними. Високий рівень наукової аргументованості забезпечено використанням сучасного методологічного інструментарію, комплексним аналізом теоретичних положень, нормативно-правової бази, результатів вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, а також значного масиву статистичних і аналітичних матеріалів.

Логіка побудови дисертації ґрунтується на принципах системного підходу, що дозволило автору комплексно дослідити теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України, оцінити сучасний стан функціонування ринку аграрного лізингу, визначити ключові економічні, нормативно-правові та інституційні обмеження його розвитку, а також обґрунтувати напрями вдосконалення механізму державного регулювання в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення економіки та європейської інтеграції.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження підтверджується раціональним поєднанням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Використання діалектичного, системного та абстрактно-логічного методів забезпечило поглиблення теоретичних засад економічного механізму регулювання лізингових операцій і уточнення понятійно-категоріального апарату. Застосування порівняльного аналізу дозволило критично оцінити міжнародний досвід державного регулювання аграрного лізингу та визначити можливості його адаптації до українських умов. Використання статистичного аналізу, методів групування, кореляційно-регресійного аналізу, сценарного моделювання,

скорингового оцінювання, методів дисконтування грошових потоків, структурованого інтерв'ю та анкетування забезпечило належний рівень достовірності отриманих результатів і практичну обґрунтованість запропонованих рекомендацій.

Достовірність сформульованих висновків підтверджується використанням широкої інформаційної бази, що охоплює офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, нормативно-правові акти у сфері лізингової діяльності та аграрної політики, матеріали Національної акціонерної компанії «Укراгролізинг», Асоціації лізингодавців України, статистичні дані Leaseurope, Європейського банку реконструкції та розвитку, а також результати власних емпіричних досліджень автора, виконаних на основі вибіркового обстеження 45 аграрних підприємств і структурованого інтерв'ювання представників 12 лізингових компаній.

Важливим підтвердженням достовірності отриманих результатів є використання економіко-математичного моделювання, зокрема побудова регресійної моделі оцінювання чинників розвитку ринку аграрного лізингу, розроблення Комплексного індексу ефективності лізингу, Індексу бар'єрів розвитку лізингового ринку, а також авторських моделей адаптивного аграрного лізингу. Запропоновані методичні підходи пройшли апробацію та характеризуються належним рівнем практичної придатності для використання органами державної влади, фінансовими установами, лізинговими компаніями й аграрними підприємствами.

Подана до захисту дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням, у якому поставлені мета і завдання повною мірою досягнуті. Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються високим ступенем обґрунтованості, внутрішньою логічною узгодженістю, достовірністю та практичною спрямованістю, що свідчить про належний науковий рівень дисертаційного дослідження.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад, удосконаленні методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України. Отримані результати характеризуються комплексністю, системністю та практичною спрямованістю, а запропоновані автором наукові положення враховують сучасні виклики розвитку аграрної економіки, пов'язані з воєнним станом, післявоєнним відновленням держави та реалізацією євроінтеграційного курсу.

До найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну дисертації, доцільно віднести удосконалення теоретичних підходів до визначення сутності економічного

механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі, який, на відміну від традиційних підходів, розглядається як інтегрований інституційний механізм взаємодії аграрних товаровиробників, лізингових компаній та держави, сформований на основі синтезу теорій транзакційних витрат, агентських відносин і реляційних контрактів.

Науковий інтерес становить удосконалений методичний підхід до оцінювання ефективності лізингових операцій, який ґрунтується на використанні багатокритеріальної системи показників та враховує фінансово-економічні, виробничі й ризикові параметри, сезонність формування доходів, транзакційні витрати та галузеві ризики, що підвищує об'єктивність оцінювання результативності використання лізингового фінансування.

Позитивної оцінки заслуговують запропоновані науково-методичні засади формування державної політики розвитку аграрного лізингу, основу яких становить багаторівнева система регуляторного впливу, що охоплює законодавче забезпечення, фінансове стимулювання, інституційну підтримку, цифровізацію адміністративних процедур і моніторинг результативності державного регулювання.

Важливим результатом дослідження є удосконалення організаційно-економічних підходів до взаємодії учасників ринку аграрного лізингу шляхом розроблення моделі партнерської взаємодії аграрних підприємств, лізингових компаній та державних інституцій, яка поєднує механізми оцінювання ефективності лізингових операцій, моніторингу фінансової надійності учасників і управління ризиками.

Практичне значення мають запропоновані автором інституційні засади функціонування Фонду гарантування аграрного лізингу як спеціалізованої державної небанківської фінансової установи, діяльність якої ґрунтується на трирівневій системі гарантійної підтримки виконання зобов'язань аграрних товаровиробників перед лізинговими компаніями та спрямована на розширення доступу суб'єктів господарювання до лізингового фінансування завдяки мультиплікативному використанню бюджетних ресурсів.

Безперечною науковою та практичною цінністю характеризується удосконалений механізм державної компенсації вартості сільськогосподарської техніки через акредитовані приватні лізингові компанії, який передбачає часткове відшкодування її вартості шляхом компенсації частини лізингових платежів, що сприяє підвищенню доступності сучасної техніки для аграрних товаровиробників, розвитку конкурентного середовища на ринку лізингових послуг та збільшенню обсягів лізингового фінансування.

Водночас автором отримано результати, що набули подальшого розвитку. Насамперед, це стосується поглиблення теоретичних положень щодо сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі, який обґрунтовано як багаторівневу адаптивну систему взаємодії державних інституцій, фінансових посередників, лізингових

компаній та аграрних товаровиробників, здатну оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та особливості функціонування аграрного виробництва.

Наукову цінність має також подальший розвиток методичного підходу до оцінювання бар'єрів розвитку аграрного лізингу, що передбачає комплексний аналіз економічних, інституційних, нормативно-правових та інформаційних чинників із визначенням сили їхнього впливу на доступність лізингового фінансування, що дає можливість визначати пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання лізингової діяльності.

Окремої уваги заслуговує розвиток наукових підходів до адаптації міжнародного досвіду регулювання аграрного лізингу, що ґрунтується на селективній імплементації зарубіжних регуляторних, фінансових та інституційних інструментів з урахуванням економічних умов, інституційної спроможності та стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору України. Запропонований підхід формує методичне підґрунтя для використання найбільш ефективних міжнародних практик у процесі післявоєнного відновлення економіки та інтеграції України до європейського економічного простору.

Загалом наведені положення характеризуються достатнім рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості. Вони свідчать про особистий внесок автора у розвиток теорії та практики державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України та можуть бути використані у нормотворчій діяльності, практиці державного управління, діяльності лізингових компаній і аграрних підприємств, а також у подальших наукових дослідженнях.

Практична цінність результатів дослідження. Практична цінність результатів дисертаційного дослідження підтверджується не лише їх прикладною спрямованістю, а й наявністю довідок про впровадження, що засвідчують використання розроблених автором науково-методичних положень і практичних рекомендацій у діяльності відповідних установ та організацій. Зокрема, результати дослідження рекомендовано до використання під час удосконалення механізмів державного регулювання аграрного лізингу, діяльності НАК «Укграролізинг», фінансових установ, лізингових компаній та аграрних підприємств, що свідчить про їх практичну затребуваність і можливість ефективного застосування.

Важливим підтвердженням практичної значущості дисертації є впровадження її результатів у діяльність установ, зазначених у відповідних довідках, а також можливість їх використання у науково-дослідній та освітній діяльності. Це свідчить про належний рівень апробації запропонованих розробок, їх практичну цінність і перспективність для вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Повнота висвітлення результатів дослідження в публікаціях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли належну наукову апробацію

та достатньою мірою висвітлені у 9 наукових працях, з яких 4 статті опубліковано у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Опубліковані праці повною мірою відображають основні положення дисертації, її наукову новизну, теоретичні засади, методичні підходи та практичні рекомендації.

Результати дослідження пройшли належну апробацію шляхом їх обговорення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджує їх наукову обґрунтованість, практичну значущість, а також достатній рівень фахової апробації та висвітлення.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи є логічною та послідовною, повністю відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Використання широкого кола наукових джерел, нормативно-правових актів, офіційних статистичних матеріалів, звітів міжнародних організацій та результатів власних емпіричних досліджень забезпечило належний рівень обґрунтованості отриманих результатів.

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі»* досліджено теоретичні основи функціонування аграрного лізингу, розкрито економічну сутність і структуру механізму державного регулювання, узагальнено сучасні наукові підходи до його трактування та проаналізовано міжнародний досвід розвитку лізингових відносин.

Другий розділ *«Оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку лізингових операцій в аграрному секторі України»* присвячено комплексному аналізу функціонування ринку аграрного лізингу, оцінюванню його інституційного, нормативно-правового та фінансово-економічного забезпечення, виявленню ключових бар'єрів розвитку, а також дослідженню впливу воєнного стану, макроекономічних чинників і процесів європейської інтеграції на ефективність лізингової діяльності.

У третьому розділі *«Напрями вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України»* обґрунтовано комплекс практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання аграрного лізингу, запропоновано нові фінансові інструменти, моделі взаємодії учасників лізингового ринку, механізми цифровізації та реформування НАК «Укراгролізинг», а також сформовано дорожню карту розвитку аграрного лізингу з урахуванням вимог європейської інтеграції. Загалом зміст дисертації характеризується логічністю викладу, належним науковим рівнем, цілісністю дослідження та переконливою аргументацією сформульованих висновків.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій Ціомальчука Олександра Леонідовича надає підстави констатувати

дотримання автором принципів академічної доброчесності. У процесі ознайомлення з дисертацією фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, самоплагіату чи інших порушень вимог академічної доброчесності не виявлено. Усі використані наукові положення, ідеї, статистичні матеріали та результати досліджень інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела. Коректність цитування та використання запозичених матеріалів відповідає загальноприйнятим вимогам академічної доброчесності, що підтверджується належним оформленням посилань на використані джерела та виваженим застосуванням наукової термінології.

Дисертацію викладено державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю та коректним використанням сучасного термінологічного апарату. Таблиці, рисунки й інші ілюстративні матеріали є змістовними, інформативними та сприяють кращому сприйняттю результатів дослідження. Бібліографічний опис використаних джерел і оформлення посилань у тексті відповідають установленим нормативним вимогам.

Отже, дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності, а ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів не виявлено.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича оформлена відповідно до встановлених вимог до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Робота має чітку, логічно вибудовану структуру та складається з анотації, вступу, трьох взаємопов'язаних розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Матеріал викладено послідовно, у науковому стилі, з дотриманням вимог академічного письма, що забезпечує цілісність сприйняття теоретичних положень, результатів дослідження та запропонованих автором науково-практичних рекомендацій. Кожний розділ дисертації є логічним продовженням попереднього, а сформульовані висновки повною мірою відображають результати виконання поставлених у вступі завдань та досягнення визначеної мети дослідження.

Загалом дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення. За своїм змістом, структурою, рівнем наукової новизни та практичною цінністю вона відповідає вимогам, установленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи науковий рівень дисертації Ціомальчука Олександра Леонідовича загалом, вважаємо за доцільне звернути

увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень:

1. Високу оцінку заслуговує удосконалений автором методичний підхід до оцінювання ефективності лізингових операцій в аграрному секторі, який враховує фінансово-економічні, виробничі та ризикові параметри функціонування лізингового фінансування. Водночас в умовах воєнного стану доцільно було б повніше врахувати специфічні воєнні ризики, зокрема ризики втрати або пошкодження предметів лізингу, мінування сільськогосподарських угідь, релокації виробництва, порушення логістичних ланцюгів, а також значну регіональну диференціацію безпекової ситуації. Інтеграція зазначених чинників до запропонованого методичного підходу підвищила б його практичну цінність та адаптивність до сучасних умов функціонування аграрного сектору.

2. Позитивним є прагнення автора здійснити кількісну оцінку впливу воєнних факторів на показники аграрного лізингу (табл. 2.15, підрозділ 2.1). Водночас потребує детальнішого висвітлення методичний підхід до формування наведених оцінок. Зокрема, доцільно уточнити, чи отримано їх на основі статистичного аналізу, економіко-математичних розрахунків, експертного оцінювання або узагальнення інформації з різних джерел. Таке уточнення підвищило б прозорість дослідження та сприяло б більш обґрунтованій інтерпретації отриманих результатів.

3. На схвальну оцінку заслуговують результати емпіричного аналізу та сформульовані автором висновки щодо перспектив розвитку аграрного лізингу (підрозділ 2.3 дисертації). Водночас доцільно було б детальніше розкрити алгоритм формування запропонованих рекомендацій, зокрема їх взаємозв'язок із результатами регресійного моделювання та порівняльного аналізу міжнародного досвіду. Це посилює б практичну спрямованість дослідження та аргументованість авторських висновків.

4. У підрозділі 3.1 дисертації автор пропонує визначати пріоритетність напрямів розвитку за допомогою авторської матриці «значущість – реалістичність» (с. 166), що є цікавим методичним рішенням. Водночас доцільно було б детальніше описати методику побудови цієї матриці, критерії оцінювання, систему вагових коефіцієнтів і процедуру віднесення окремих напрямів до відповідних рівнів пріоритетності. Таке доповнення підвищило б відтворюваність запропонованого методичного інструментарію та полегшило б його практичне застосування.

5. Безперечною перевагою дисертаційного дослідження є розроблена автором модель ЕМВАЛ (табл. 3.20, підрозділ 3.3) як складова економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній. Водночас її методологічне обґрунтування потребує більш ґрунтовного висвітлення. Зокрема, у роботі недостатньо аргументовано вибір саме п'ятимодульної структури моделі, не повною мірою розкрито наукові принципи та критерії,

покладені в основу її побудови, а також не визначено, до якого типу моделей вона належить (концептуальна, організаційно-економічна чи економіко-математична). Крім того, потребують додаткового обґрунтування наведені цільові орієнтири ефективності (скорочення часу пошуку партнера, досягнення 85 % точності прогнозування дефолту, зниження рівня простроченої заборгованості тощо), оскільки не розкрито методику їх визначення та інформаційну базу розрахунків. Детальніше висвітлення зазначених аспектів посилює наукову обґрунтованість і практичну значущість запропонованої автором моделі.

Утім наведені зауваження мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, не знижують наукової цінності виконаного дослідження, а окремі з них можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України» є завершеною, цілісною та самостійно виконаною науковою роботою, у якій вирішено важливе наукове завдання щодо теоретичного обґрунтування та розроблення науково-методичних і практичних засад удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України. Отримані автором результати характеризуються належним рівнем наукової обґрунтованості, містять елементи наукової новизни, мають теоретичне і практичне значення для розвитку економічної науки та можуть бути використані у діяльності органів державної влади, фінансових установ, лізингових компаній і аграрних підприємств.

Структура дисертації є логічною, зміст роботи повною мірою відповідає визначеним меті та завданням дослідження, а сформульовані висновки є послідовними, аргументованими та ґрунтуються на результатах проведеного наукового аналізу. Практичні рекомендації автора мають прикладний характер і спрямовані на вдосконалення державного регулювання лізингових відносин, підвищення ефективності функціонування ринку аграрного лізингу та забезпечення модернізації матеріально-технічної бази аграрного сектору України.

Актуальність теми дисертаційного дослідження, належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх наукова новизна, практична значущість, а також повнота висвітлення основних результатів у наукових публікаціях дають підстави стверджувати, що дисертація на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Вважаємо, що Ціомальчук Олександр Леонідович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

**Офіційний опонент доцент кафедри міжнародної економіки Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат економічних наук, доцент
Олександр ЮРЧЕНКО**